

Проф. др Богдан КОСАНОВИЋ

РУСКА РАТНА ПЕРИОДИКА О НИКОЛИ I ПЕТРОВИЋУ И ЊЕГОВОЈ ПОЕЗИЈИ

Професору Милосаву Бабовићу у спомен

Дуговечни црногорски владар и песник Никола I Петровић Његош (1841-1921) оставио је видан траг на свим пољима свога живота и рада. Био је познат и на западу и на истоку Европе. Проширивао је границе своје мале државе и успоставио добре дипломатске односе са Италијом, Француском, па и са Аустро-Угарском. Учврстио је традиционално добре везе Црне Горе са Русијом (Шкерковић 1964). Добре односе са европским дворовима осигурао је родбинским везама: удајом кћерки за европске принчеве и женидбом синова из кућа европских династија. Зато су га популарно звали „први таст Европе”. Изузетни култ Русије, конституисан у Црној Гори у XVIII веку, а посебно његован баш у династији Петровића – од стране владика Василија и Петра I, а затим Петра II Петровића Његоша – Никола I је довео до врхунца. Руски двор га је материјално помагао. Цар га је почаствовао пристанком да крсти једно његово дете, као и избором за фелдмаршала, команданта једног стрељачког пука руске војске. За нашу тему је битно да Никола I наставља плодне књижевне везе са Русијом, оне које су му такође оставили у наслеђе напред поменути књижевници, духовни и световни владари из његове династије.

Са књижевним стваралаштвом књаза Николе Руси су се почели упознавати у осамдесетим годинама прошлог века. Највише пажње изазивала је његова стихована драма *Балканска царица* (Ровински 1884; Ровински 1894; Александров 1895; Александров 1910. Детаљније о рецепцији *Балканске царице* у Русији вид. Ђерковић 1997). Писано је и о његовим песмама, оне су и превођене за Антологију словенске поезије (Штейн 1908). Руски историчари и књижевни критичари су посебним прилозима обележили педесетогодишњицу ступања Николе I на црногорски престо (Александров 1910; Кораблев 1910).

Када је букнуо Први свјетски рат, у коме је Црна Гора одмах подржала Србију и заједно са њом била једна од првих жртава тога рата, а највећа словенска земља стала на њихову страну као њихова покровитељица и штићеница, у

руској штампи су учестали написи о Црној Гори и о њеном Господару. Међу многобројним руским песничким групацијама са почетка XX века за Црну Гору су посебно интересовање показивали футуристи. Најпре Велимир Хлебњиков у време Босанско-херцеговачке кризе (1908-1909. и доцније. О томе више у Косановић 1996). Затим и Сергеј Бобров, чија је прва збирка стихова *Виноградари над чокојима (Вертоградари над лозами)*, – додуше датирана 1913. годином, али је једна њена песма под насловом *Рај (Война)* са посветом „Његовом краљевском величанству Краљу Црногорском Николају I”, по свој прилици настала поводом Балканских ратова, – антиципирала црногорску мотивику у руској поезији Првог светског рата. Цитираћемо две карактеристичне строфе.

Химер исторгнутые тени
Как светлый ратник победит,
Ток предначертанных стремлений
Своею кровью подтвердит; -

– Там, где земля изнемогает
Познав властителя венец
Где злоба тяжкая вскипает,
Влача свој гибельный конец; –

Химера изазване сени
Кад светли ратник победи,
Ток тежњи предодређених
Тад се својом крвљу потврди; –

– Тамо где земља малаксава
Спознавши Властитеља венац трновити,
Где се накупило киптећег гнева,
Којим ће се све завршити; –

Када је рат започео, широку руску читалачку публику је требало упознати са основним подацима „о независној Црној Гори, што је смештена на Балканском полуострву”. У пропагандне сврхе штампани су информативни чланци по периодици, али и посебне брошуре и алманаси. У њима се, наравно, истичу вековне династичке везе највеће и најмање словенске државе. Из пера Крсте Аврамовића Руси су могли сазнати о „савезу са педљом словенске земље на Балканском полуострву, – малом али са снажним националним духом и истинским спартанским јунаштвом својих синова, са Црном Гором” (Аврамович 1915: 45). Исти је аутор тумачио Русима геостратешки, али и митопоетски значај Ловћена за црногорски народ:

„Ловћен сада не штити само престоницу, већ исто тако и централна насеља старе Црне Горе. Историја не зна за случај да неки врх има такву историјску улогу за свој народ, као Ловћен за Јужне Словене” (Аврамович 1915а: 47).

Аврамович се узда у моћ од Руса добијених топова којима се Ловћен брани од Аустрије. Доцнији догађаји су, сада то знамо, показали да су његова страховања од аустријског заузећа Ловћена била сасвим оправдана.

Велику пажњу изазвала је и ситуација око заузимања Скадра од стране краља Николе, а затим и повлачења из њега због игре великих сила. Занимљиво је о томе писао Јанко Лаврин, у својим путописним скицама: „То је Скадар – престоница северне Албаније, некад српска престоница Зетске државе, чак и резиденција

цара Душана Силног”, – каже Лаврин упућујући даље читаоце у историју настанка овог града и легенде везане за његову градњу. Говорећи о тревњима Аустрије, Италије, Албаније и Црне Горе око Скадра овај аутор констатује да су тензије „мало ослабиле” пошто су Црногорци заузели Скадар и наставља:

„Ваља приметити да су они овамо послали најенергичније и најспособније чиновнике, без обзира на то што је таквих у самој Црној Гори веома мало.

Сем ратног гувернера, генерала Вешовића, овде испољава велику активност краљев стриц – војвода Божо Петровић. То је онај исти човек кога је некад Русија предложила као кандидата за бугарски престо. Он је ниски, кржљави старчић, са лицем веома сличним српском краљу Петру. Увек је одевен у раскошну националну ношњу. У Скадар је истински заљубљен” (Лаврин: 63).

Песник Сергеј Богомоллов у својој *Посланици Црногорском краљу Николају (Последние Черногорскому королю Николаю, 1915)* сматра да Црногорци исправно полажу право на Скадар, јер је он пре тристотине година био њихов град:

Предки доблестных героев
Сами строили Скадар,
В нем хранятся их могилы,
В нем их Божий дар.

Преци дичних јунака
Сами су сазидали Скадар,
У њему су њихови гробови,
У њему је њихов Божји дар.

У овој подужој песми Богомоллов позива на „братску помоћ” која би пробила блокаду „антисловенске ескадре” и сачувала „Словена светли идеал”. Недвосмислено величајући црногорског владара, он му исписује следећу стиховну поруку:

Король-поэт: Твои страданья
Узрел Господь с небес,
И весть славянского братанья
Явилась чудом из чудес.

Краљу-песниче: Твоју патњу
Увиде Господ на небесима,
А вест о словенском братимљењу
Постаде чудо над чудесима.

Дана 24. јануара 1915. године у Петрограду су одржане масовне манифестације у знак подршке српском и црногорском народу. Управо на тај *Српски дан* у петроградским новинама објављена је, разуме се – на руском језику, песма краља Николе Црногорског *Јунаци Срби (Герои Сербии)*. На њу желимо посебно скренути пажњу, увести је у научни орбит, будући да је она код нас остала потпуно непозната и необјављена. Непознат нам је и преводилац на руски, јер се није потписао. По позноромантичарском основном тону, иначе карактеристичном за Николу I као песника (Ивановић 1996), она би, доиста, могла бити његово дело. Али, у том се случају неминовно поставља питање: како се песма нашла у руској престоници, којом брзином је ту доспела – будући да опева актуелне, такорећи текуће догађаје катастрофе српског национа? Зашто није сачуван оригинал? Или је

можда у питању мистификација неког другог, непознатог аутора? Да бисмо припомогли евентуалној атрибуцији, на коју ми засад нисмо спремни, сада ћемо навести ову песму у целости, разумљиво – уз дословни превод на српски језик:

Король Николай Черногорский

ГЕРОИ СЕРБЫ

Заходит солнце, померкло солнце...
Тем солнцем были мы, сербы, живы.
И тень ложится на наши горы,
На наши воды, на наши нивы.

По сербским странам из каждой груди
Рыданье рвется, как вздох единый:
Душа народа болит и плачет,
Убито сербство, полно кручиной.

На покрывало бессильной вилы
Струятся слезы и душат фею:
Не стало песни в народе нашем,
Чтоб грозный сумрак развеять ею.

И тьма все глубже и беспросветней,
Надежды сербства она разбила,
В объятиях ночи – и стар и молод,
Юнаков храбрость, их коней сила.

Постой же, солнце, здесь на закате.
Куда стремишься? Исчезнуть в море?
Иль озарять ты устало слезы,
Погибель сербов и сербов горе?

В лучах последних на небосклоне
Помедли, солнце, и споря с мраком,
Пошли улыбку на землю сербов,
Сынам народа – лихим юнакам.

Они угаснут, как ныне гаснет
Твой свет закатный в волнах певучих.
Порадуй, солнце, своей улыбкой
Героев сербов – бойцов могучих.

Взгляни им в очи, когда завтра,
Сверкнув огнями над Божьим краем,
От них услышишь: – „О, Царь, о, солнце,
Тебе привет – мы умираем”.

Краљ Никола Црногорски

ЈУНАЦИ СРБИ

Залази сунце, гасне сунце...
Тим смо сунцем били ми, Срби, живи.
И сенка пада на наше горе,
На наше воде, на наше њиве.

По српским земљама из свих груди
Јецаци се проламају, као уздах заједнички:
Народна душа болује и плаче,
Српство је убијено, пуно чемера.

На покривач беспомоћне виле
Теку сузе, грца волшебница:
У народу нашем неста песме,
Која би разагнала сумрак страшни.

А тама је све дубља и гушћа,
Она је распршила наде Српства,
У загрљају ноћи су и стари и млади,
Храброст јунака, њихови атови моћни.

Причекај сунце, сад на заласку.
Куд хиташ? Да л' да у мору нестанеш?
Или си уморно од обасјавања суза,
Српске погibeљи и српског јада?

У последњим зрацима на хоризонту,
Успори, сунце, и препирући се с мраком,
Упути осмех земљи српској,
Народним синовима – одважним јунацима.

Они ће утрнути, као што сада трне
Твоја светлост заласка у поју таласа.
Обрадуј, сунце, својим осмехом
Јунаке Србе – борце снажне.

Завири им у очи кад сутра,
Севајућ' ветром над Божјом земљом,
Од њих чујеш: – „О, царе, о, сунце,
Тебе поздрављајућ' ми умиремо”.

У бурној и по црногорског краља-песника судбоносној 1916. години у руској периодици су све учесталији написи о њему и његовој противречној владавини. Биће интересно да је у „Берзанским новинама” 12. јануара објављен редакцијски чланак *Породица Њеѓоша (Семља Негошей; Аноним 1916)*. У њему се дају информативни подаци о породици последњег црногорског краља, али та породица није представљена у најлепшем светлу. Аутор у почетку набраја чланове „црногорске краљевске куће”, не пропустивши да истакне да се Миленина и Николина ћерка Анастасија (Стана) удала за руског Великог Кнеза – Николаја Николајевича Романова. Надаље је посебну пажњу посветио црногорским принчевима, а онда и самом Владару. Уз очигледну добру обавештеност, Данилу су упућене замерке због лошег понашања у приватном животу (однос према жени) и, што је још битније, због политичких погледа:

„Наследник црногорског престола уопште нема добру репутацију. (...) Данило је присталица Аустро-Угарске. Није случајно што у Бечу у њега имају поверење”.

Ни суд о Николином млађем сину није ништа повољнији: „Мирко је најпопуларнији члан црногорске владајуће куће. Али ни његова репутација није беспрекорна”, – каже руски аутор, посебно му замеравши што је у Балканском рату имао љубавницу, медицинску сестру француског порекла. Оно што је најбитније, сада руска штампа потенцира и неке компромитујуће чинове понашања самог Краља Николе I:

„Црногорски је двор, као што је познато, у блиском сродству са династијом Карађорђевића, будући да је старија Николина ћерка, покојна Зорка, била удата за краља Петра. Па ипак, блиско сродство није засметало Николи да се у првим годинама владавине свога зета бави свакојаким интригама против њега. Тако,

на пример, у свету Словена још увек није заборављен атентат на Николу, који је као што се прича он сам инсценирао, али за који је, помоћу клевета, покушао оптужити краља Петра. Његоши нису могли да сакрију своје бојазни после повратка на престо династије Карађорђевића. Никола и његови синови завидели су популарности краља Петра и принца Александра, и, можда с разлогом, сматрали да ће се пре или касније Црна Гора и Србија ујединити под жезлом Карађорђевића”.

Овакве и сличне публицистичке исказе ваља прихватити као промену односа руске јавности према црногорском владару – свом бившем миљенику, у тренутку када је он узмакао пред вишеструко надмоћнијом освајачком силом, капитулирао, те и емигрирао.

Поводом капитулације Црне Горе руска штампа је обновила своје велико интересовање за личност црногорског поглавара. Илустроваћемо то написима из једног одеског дневног листа. Овај „Одески листић” (рус. „Одесский листок”) је јануара 1916. године штампао читав низ прилога под речитим насловима, као што су: *Пад Црне Горе; Не осуђујите. Око Црне Горе; Сјирајтешка улога Црне Горе у рату; Учешће Црне Горе у рату; Црна Гора и немачка коалиција; Краљ Никола Црногорски.* (Вид., нпр. „Одесский листок” 8. I 1916, N° 6, с. 2-3).

За нас је посебно занимљив овај последњи чланак који је потписао извесни А. Мережин. Овај аутор, наиме, сматра да нису потпуно јасне све околности око капитулације црногорске државе и улоге коју је у том чину одиграо краљ Никола:

„Краљ је, дакле, преживљавао двоструку трагедију: са једне стране он је гледао своју земљу и свој народ покорен од стране непријатеља, а са друге, – он је био физички изопштен од свог народа...”

Та се трагедија увећава ако се узме у обзир краљев узраст – 75 година”.

После ових речи следи сажето изложена Николина биографија. (Куриозитета ради наведимо да га новинар алтернативно назива и Никитом). Ту се, између осталог, може прочитати:

„Краљ Никола је, исто тако, познат и као књижевник. Он је написао доста песама, поему, драму и трагедију, дела која сведоче о пишевом солидном познавању своје отаџбине. У мелодрами *Балканска царица* аутор исказује пламену љубав према слободи” (Мережин 1916:2).

У истом броју „Одеског листића”, али на његовој трећој страници, штампан је и чланак *У одеској црногорској колонији*. Његов потписник (Б-в) вели:

„Вест о томе да је Црна Гора закључила сепаратни мир са Аустро-Угарском изазвала је осећање дубоке туге у овдашњој црногорској колонији”. И даље: „Уистину, не знаш чему да се више чудиш: да ли закључењу сепаратног мира, или томе што је мајужна Црна Гора смогла издржати ужасну тензију рата при изузетно тешким условима у току свих осамнаест месеци. Црна Гора је

прегажена и реч *мир* је изговорена тек онда када су се немачке канџе грозничаво зариле у само тело ослабљене Црне Горе”.

Овај аутор није склон брзоплетим, једностраним осудама. Напротив, у његовом закључку се осећа велика уздржаност:

„Је ли то срамота, је ли то издаја – нека се овим поводом изјасни руско мњење...”

Занимљиво ће бити да је у истом блоку текстова о паду Црне Горе штампана и белешка да је у Одеси смештен руски Петнаести стрељачки пук, именован пуком Његовог височанства црногорског краља Николе I. Враћање на историјат догађаја који сежу деценију уназад је, очигледно, у функцији амортизације незадовољства поводом краљеве капитулације. Уосталом, у истом листу је већ штампана вест из Париза да краљ Никола не признаје капитулацију, те да ће се и даље борити. Мало даље, а у другој вести, под насловом *Ойравдања кайишу-лације (Оправдания капитуляции)* стоји:

„О капитулацији је лично одлучио краљ Никола, изјавивши да његова армија нема муниције, да његов народ гладује”.

У руским новинским коментарима овог историјског догађаја најчешће је присутан атрибут *џраџедија*, уз неверицу да ће се све завршити Николином предајом своје сабље аустријском генералу Кевешу, и убеђење да је време таквих „галантних ратова” давно прошло.

Још један напис руских ратних извештача заслужује пажњу да се на њега осврнемо. То је вест париског дописника „Берзанских новости” о ставу Краља Николе према сасвим сазрелој идеји уједињења Црне Горе и Србије. Непотписани телеграфски извештач јавља да је Јанко Спасојевић, црногорски министар правде и унутрашњих дела, после обављеног разговора са краљем поднео оставку председнику владе. У образложењу оставке он је објаснио разлог: Краљ Никола му је саопштио да *није сиреман да се одрекне круне*.

Руском читаоцу посебно је предочен Спасојевићев став како он, не само као државни функционер, већ и „као Србин и Црногорац” даље жели да се слободно и енергично посвети остварењу националне идеје уједињења, стварања заједничке државе (Аноним 1917).

Из свега реченог јасно се види на чијој страни су у овом случају били руска званична политика и руско јавно мњење. Последњи црногорски владар је, очигледно, изневерио очекивања, тако да више није заслуживао већи публицитет у руској јавности.

*

Сумирајући резултате свога истраживања одјека лика и дела Николе I Петровића у руској ратној периодици нагласили бисмо да ову проблематику ваља

разматрати у склопу ширег контекста – свеукупне црногорске тематике у руској периодици ове значајне историјске епохе. О томе је, међутим, досад мало писано. Од неколико познатих и, узгред речено, веома оскудних ратних прегледа руске књижевности и публицистике ниједан није ни додирнуо ову тематику. Исто важи и за српску књижевну историографију – од Јована Скерлића до Јована Деретића. У њој Никола I Петровић, иначе писац шездесетогодишњег књижевног стажа, није добро прошао. Док га Скерлић ни не помиње, Деретић му у свом прегледу посвећује свега неколико редака, а у њима, наравно, није могло бити ни помена о ратној поезији Николе I и рецепцији његовог дела у Русији.

Дакле, ово истраживање базирало смо на досад потпуно запостављеном, у многим и непознатом материјалу. Показали смо да је ратна рецепција дела књаза-песника наишла на плодно тле, будући да је он одраније био познат у Русији, да су му поједина дела превођена и критички разматрана још почев од 80-тих година XIX века.

Први светски рат је за Русе, једнако као и за Црногорце, био „свети рат”. У том рату евидентно је појачано интересовање руске културне јавности за Црну Гору. Филолог Јанко Лаврин је у свом путопису поредио Црногорце са Запорожцима. Песнике је Црна Гора више подсећала на Спарту и Троју. Тако је Сергеј Богомоллов у свом дидактичко-родољубиво-словенофилском заносу певао:

Позвольте-ж вас, братья, славянства герои,
Почтить перед великой войной.
Вы – духом спартанцы, и подвиги Трои
Бледнеют пред вашей борьбой.

*(Похвала доблестни черногорцев и сербов,
1915; Богомоллов 1915 а).*

Дозволите, словенски јунаци, браћо моја,
Да изразим поштовање вашем ратовању.
Ви сте духом Спартанци, а јуначка Троја
Слабашка је према вашем војевању.

*(Похвала јунацију Црногорца и Срба
1915; Богомоллов 1915 а).*

У таквом или сличном контексту, на почетку рата у руској поезији и публицистици владало је велико интересовање за Николу I Петровића као владара-песника. Али, после његовог покушаја склапања сепаратног мира са Аустро-

Угарском, боље речено после капитулације и емиграције, симпатије према њему су се нагло угасиле.

Све нас упућује на потребу за даљим проучавањем рецепције лика и дела Николе I Петровића.

ИЗВОРИ

- Аврамович, К. 1915. *Россия и Черногория*, в: *Русские – героям Сербии и Черногории*. Москва, с. 45.
- А(врамович), К. 1915а. *Ловчен наказывает*, в: *Русские – героям Сербии и Черногории*, Москва, с. 47-49.
- Аноним, 1916. *Оправдания капитуляции*. „Одесский листок”, 9 января.
- Аноним, 1917. *Король Никола об объединении Черногории с Сербией*. „Биржевые ведомости”, 23 января.
- Аноним, 1916. *Семья Негошей*. „Биржевые ведомости”, утр. вып, 12 января.
- Бобров, С. 1913. *Волна*, в *Вертоградари над лозами. Сборник стихотворений*, Москва, с. 117-118.
- Б-в, 1916. *В Одесской черногорской колонии*. „Одесский листок” 8 января.
- Богомолов, С. 1915. *Послание Черногорскому Николаю*, в: *Славянский кобзарь. Стихотворения*. Петероград, с. 41-49.
- Богомолов, С. 1915а. *Похвала доблести черногорцев и сербов*, в: *Славянский кобзарь, Стихотворения*, Петроград, с. 21-23.
- Король Никола Черногорский, 1915. *Герои сербы*. „Биржевые ведомости”, 24 января.
- Лаврин, Я. 1916. *В стране вечной войны. (Албанские эскизы)*. Петербург.
- Мережин, А. 1916. *Король Николай Черногорских*. „Одесский листок”, 8 января.

ЛИТЕРАТУРА

- Александров, А. 1895. *История развития духовной жизни Черной Горы и князь-поэты Николай I*. Казань.
- Александров, А. 1910. *Николай I, князь Черногорский*. „Исторический вестник”, № 8, с. 480-505.
- Андријашевић Ж. М. 1996. *Сиварање кулџа Русије у Црној Гори у XVIII вијеку*. „Словенски гласник”, 1996. бр. 19-37.
- Ђерковић, В. 1997. *Књижевна рецепција „Балканске царице” у Русији*. Културна, научна и књижевна манифестација „Дани Марка Миљанова”. Зборник III. Подгорица, с. 166-175.

- Ивановић, Р. 1996. *Пјесник, владар, војник*. „Побједа”, 8. јун.
- Илич, Д. 1901. *Поезија князя Николая Черногорского 1858-1901*. „Московские ведомости”, с. 146-151.
- Кораблев, В. 1910. *Николай I Черногорский*. „Славянские известия”, № 4, с. 318-330.
- Косановић, Б. 1996. *Црногорски мошиви у руској њоезији Првог светског рата*. „Кровови”, бр. 36-37-38, с. 60-64.
- Ровинский, П. 1884. „*Балканска царица*”. *Драма князя черногорского Николая I*. „Известия Санкт-Петербургского славянского благотворного общества. № 4, с. 33-36.
- Ровинский, П. 1894. *Драма Николая Черногорского*. „Книжка недели”, № 8, с. 173-181.
- Шкеровић, Н. 1964. *Црна Гора на освићку XX вијека*. Београд.
- Штейн, С. 1908. *Николай Черногорский*, в: *Славянские поэты*. Санкт-Петербург, с. 1-21.

Д-р Богдан КОСАНОВИЧ

РУССКАЯ ВОЕННАЯ ПЕРИОДИКА О НИКОЛЕ I ПЕТРОВИЧЕ И ЕГО ПОЕЗИИ

Резюме

Черногорско-русские исторические, дипломатические и культурные связи имеют давнюю традицию. Данная статья посвящена исследованию русской периодической печати периода Первой мировой войны, присутствующему в ней образу черногорского короля Николы I Петровича Негоша (1841-1921).

Еще задолго до начала войны русская общественность могла ознакомиться с деятельностью государя Черногории и её первого настоящего лирика. У Николы I Петровича были крепкие связи с царской семьей Романовых: царь Николай I крестил одного из его детей, две дочери Николы I были замужем за великими русскими князьями, а он сам был зачислен почетным командиром 15-го стрелкового полка русской армии. О содержании пьесы Николы I „Балканская царица” русские критики писали ещё в 80-ые годы, в то время когда она частично печаталась в одном из черногорских журналов и была представлена на сцене в г. Цетине. Начиная с 90-ых годов, когда „Балканская царица” впервые печаталась в переводе на русский язык, в русской печати появилось немало статей об этой пьесе и о поэзии „Николая Черногорского” вообще.

В Первой мировой войне Россия и Черногория были союзниками. В „Манифесте черногорцам” (от 25 июня 1914 года) король Никола I Петрович призывает

свой народ стать на сторону названной сестры – Сербии, „под защитой мощной России”. Чтобы ознакомить русскую общественность со своими маленькими союзниками, в России печатаются статьи и брошюры, содержащие основные географические данные об этих странах. (*Сербия и Черногория, Русские – героям Сербии и Черногории*).

В батальной русской поэзии Первой мировой войны очень часто встречаются мотивы борьбы „черногорских орлов”. Они были предсказаны ранним творчеством В Хлебникова. С. Бобров свое стихотворение „Война” посвящает именно черногорскому королю. С. Богомоллов пишет ему стихотворение „Послание”. Путевые заметки о войне черногорцев с австро-венгерскими захватчиками печатал Я. Лаврин. В среде русской интеллигенции особый отклик получили события, связанные с „падением” г. Скадар и капитуляцией Черногории. Именно тогда в центре внимания находилась личность короля Николы I Петровича. В одной из столичных газет мы отыскали его стихотворение „Герои сербы” (1915), которое до сих пор осталось незамеченным литературной критикой и не вошло в Собрание сочинений Николы I Петровича Негоша.